

Марггдш уга йовдлмуд

1918 джил. Эн цагла мана Иджлин болн тенъгсин кбвггээр бэйсн райодар Советин йосн хурдар делгрв. Болв урднь амт зардж йовсн баячуд, дән угаггээр йосан алхар седсн уга. Учр тийм болсар, классмудин ноолдан дегд йкәр шатъ.

Тийгхд Көк тенъгсин болн Иджлин кбвггээр бэйсн советин Хальмгин райодар дуриседкларн даяч цергчнр цугларад, цаггачудла збргтә кевәр ноолдцхав. Эн цергчнр хббннь Коммунистическ партин далгьврар Кануков, Хомутников хойран гардврта хальмг мбртә полк болдж бурдәд, Улан Церглә негдв.

Би тер хальмг мбрнә полкд түрун бдрас авн дән чилх күртл, „Максим“ гидг станков пулеметин пулеметчик болдж йовлав. Мана даяч тачанк, баатр улана мбртә цергин хальмгудл дбнь-нбкд болдж, кесг минъгн дууна кев. Мана полкд хальмг амтна итклтә үрдүд аль болв чигн газрас, голин, тенъгсин кбвгггәс загьсчнр болн кодлмшчнр, хальмг газрин дундк нутгудас мал бсгдг угатьнр болн даджрулачнр, бргн Сальск теегәс угатә, гуйр тарачнр ирцхәв. Кануковин болн Хомутниковин гардврт тедн збргтә кевәр, шин тогтсн Советин төрскән харсдж, Северн Кавказд, Дагестанд, Иджлин, Теңгин кбвд болн талдан чигн райодар кесг зун хотн, селә сулдхдж, Советин йос эн газрмудар тоггахд ик нбкд боав.

Тер цагин марггдш уга дәнә джилмүдин, хальмг теегин үрдүдин баатр, сүртә йовдлмуд, гавшун мбрн цергчрин збргтә даяч үүлдвр, теднә сулдхврт дурлггн хамцдж революцин бшәтн—цаггачудла аамшг угаггээр ноолдгн кезәд чигн марггдш уга. Тер джилмүд күчр болн алдр билә. Мбртә цергчнр хагәрха госта, салврха хувцга, бли гестә, сән зер-зев уга, ганцхн үлгтә даянд орсн бийнь хәрү цухрдг уга билә.

Кесг оли даянә динлврмүд тодлврт үлдв. Иджл кбвән загьсчнр үрн, пулеметн командин начальник Артан Ангуляев. Терүнә збрг, гавшун йовдлмуд манд келн болла. Артанас үлгүр авхар тингхд бидн цуггээр дбрлдг биләвдн. Тер пулеметчикин ухан болн сүв ямаран чигн күчр даянә эсвиг шулу хагьлдж, генткн цаггачудур дәврдж, теднд үүмә бгдмн. Тийм сүртә кевәр бидн Дагестанд—Червлен-Бурун гилг селәнд бэйсн цаггачудиг, уха-сегә бгггә үүмүлдж кббдж гаргьвдн. Эн баатр йовдлин нүүрт Артан Ангуляев эврәнн тачанктаггән йовла.

Збргтә мбрн цергч Максим Шапшуковиг цуг даячнр тасадг билә. Эн командирин тускар даячнрн дугаргьдж дуулад, ямаран чигн догшин атакд әл уга дахдж орцхадмн. Тедн эврәнн командиртәч

цань уга дурта деерән, бшәтнд ягьддж дурго болдж күчхиг терүнас дасдмн. Шапшуковиг тийм даянд, иим ноолданд ончрв гидж келдж болш уга, юнъгад гихлә, Шапшуков уга даялдан уга. Полкин командир үр Хомутников терүг кесг дакдж аамшгтә уулдврмүдәс хбрдж зогсала.

Омннь, харнъгьу—мухла загьсчнр, малчнр дундас збргтә, чадмг командирмүд гарцхав. Теднә негнь, Көк тенъгсин загьсч, 3-ч эскадрона командир Очиров Цаггән-Мандж бэйсн. Эн командир Төрскән харсгч Алдр даянлә чигн Советин Аәрмин зергләнд збргтә кевәр, немшнрин фашистнрлә ноолдв.

Хальмгин негдгч мбртә цергмаднд ик гидг шин сургьмдж бгв. Энүнд бидн ганцхн даялдлгь, бшәтнлә ноолдгь кегәд йовсн угавдн. Бидн үүнд, шинәр ягьдж баяхиг дасвдн, эргндән юн болджахиг медвдн, түрун болдж Ленинә тускар болн коммунистическ партин тускар сонъсвдн. Хамгин түрун болдж мана полкд Ленинә „Хальмг ахнр-дүнр“ гидж дуудсн дуудврн хальмг келәр орчуллавдн. Эн полкд түрун болдж эврә келәр „Интернационал“ дууллавдн. „Шаб полк“ гидг хальмг революционн дун мана полкд гарла. Эн дууг, загьсчнр үрн, пулеметчик, билгтә шүлгч болн дууч Лазарь Ньюдильчиев бичсн.

—Ик гидг урмдтаггээр бидн сургьуль чигн дасвдн. Халу даялдан хоорндк амрлгьнд даячнр булггээр даальнъгасн тоснд киртсн цаасдуд гаргьлад, карандашин хугьрхас олджавад, сургьулин ардордмн. Эн тоотиг нертә комиссар үр Кануков хәләдмн. Үр Кануков цуг командирмүдиг чаньггээр бәрдмн, нег чигн цергч номас бичә дуттха гидж заков. Тегәд чигн, мана полкд йовсн цергчнр, хортан дарад, даяггән төгсәггәд, газр-уснури ирхләри, шин тосхгдджах советин йоснд, амтна нүүрт йовцхав.

Мана полкин даяч кергт баатр кевәр орлцдж йовсн зәрм амтсинь нерд эн: командирмүд Егоров Дордж, Сарангов Инджр, Гирдииков Сергей, пулеметчик Мишкаев Тюрбя, цергчнр: Очиров Чимдә, Шалаев Нәдвд, Эрдниев Очр, Лагаев Убуш, Арьлов Очир, комиссар Манджиев болн талдан чигн улс.

Бидн, Хальмгин негдгч мбртә полкин эндр амд-менд баях даячнр, эврәнн кундтә полкин командир В. А. Хомутников болн полкин комиссар Х. Б. Кануков хойриг кезәд болв чигн марггш угавдн. Тер марггдш уга күчр, зовлнъгтә джилмүдг, эдн мана зүркнд цань уга ицг бглә, чидл ургьала, улан тугин дор чик хаалгьдмдн орулла.

Улан НИМГИРОВ.
 Хальмгин негдгч мбртә цергин пулеметчик.